

8. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении / М.И. Ковалев. – В 2-х ч. – Свердловск: СЮИ, 1960. – Ч.2. – 273 с.
9. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П.Ф. Тельнов. – М.: Юридическая литература, 1974. – 208 с.
10. Бурчак Ф.Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф.Г. Бурчак. – Киев: Вища школа, 1986. – 208 с.
11. Прохоров В.С. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. / В.С. Прохоров. – Ленинград, 1962. – 19 с.
12. Трухин А.М. Классификация соучастия в преступлении / А.М. Трухин // Уголовное право. – №5. – 2000. – С. 92-96.
13. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая / Н.С. Таганцев. – В 2 т. – Т. 1. – М.: Наука, 1994. – 380 с.
14. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М.: Издательство "Омега", 2009. – 148 с.
15. Козлов А.П. Соучастие: уголовно-правовые проблемы: автореф. дис. ... докт. юр. наук: 12.00.08 / А.П. Козлов. – Красноярск, 2003. – 40 с.
16. Гаухман Л.Д.. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М.: АО "Центр ЮрИнфо", 2001. – 448 с.
17. Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф.Г. Бурчак. – К.: Вища школа, 1969. – 216 с.

УДК 34.477

Р.-В.В. Кісіль

■ **ОНТОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
МАКРОСОЦІАЛЬНОГО РІВНЯ ПРОЯВУ КОРУПЦІЇ**

Викладено узагальнення щодо національної системи запобігання і протидії корупції, структуризовано її тенденції, що є характерними для сучасного етапу процесів право- та державотворення, розглянуто питання соціально-економічних наслідків корупції в онтологічному аспекті.

Ключові слова: *корупція, прояви, протидія, онтологічний аспект, профілактика.*

Изложены обобщения относительно национальной системы предупреждения и противодействия коррупции, структурировано ее актуальные тенденции, которые проявляются на данном этапе государственного строения, рассмотрены вопросы социально-экономических последствий коррупции в онтологическом ракурсе.

Ключевые слова: *коррупция, проявления коррупции, противодействие, онтологический аспект, профилактика.*

In this article the generalizations on features of the national anticorruption system, trends that represent modern state of legal sphere, addresses the social and economic consequences of corruption in society were been analyzed and the basic direction of counteraction to this negative phenomenon were underlined.

Key words: *corruption, the appearance, counteraction, ontological aspect, prophylaxis.*

Постановка проблеми. Явище корупції є предметом дослідження різноманітних наук в яких виділяють відмінні за своєю суттю підходи, концепції, та навіть дефініції згаданого комплексного дефекту функціонування суспільства. Значна увага до даного явища зумовлена не тільки фактором соціально-економічної та політичної актуалізації згаданої проблематики, а й тим, що даний феномен в силу своєї багатоаспектності залишається недостатньо вивченим. Актуальною та узагальнюючою у даному аспекті дослідження корупції є думка М. І. Мельника про те, що дане явище є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне. Унаслідок цього в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша - на використанні протиправних засобів, таких як підкуп, неправомірне надання пільг та переваг тощо [1, С. 47-49]. Корупцію можна відтак ідентифікувати як явище, що призводить до тотального дисбалансу окремих компонент соціальної організації, що веде до дисфункціональності усієї соціальної системи.

Стан дослідження проблеми. Безпосередньому осмисленню корупції як соціального, економічного, політичного, правового явища присвячені роботи відомих учених В.Б. Авер'янова, О.М.Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, З.Р. Кісіль, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Є.В. Курінного, Д.М. Лук'янца, О.Г. Кальмана, Є.В. Немержицького, М.І. Мельника, В.В. Сташиса, А.О. Селіванова, С.Г. Стеценко, О.В. Ткаченко, С.А. Шалгунової, які внесли помітний внесок у вирішенні зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на транснаціональний характер корупції як явища, слід здійснити умовне розмежування континіуму корупційно-детермінованих метаморфоз соціального середовища, послуговуючись критерієм їх територіально-політичної дислокації, виділяючи за результатами даної диференціації наступні сегменти корупційних наслідків:

- внутрішньодержавні - деструкції зазнають процеси ендегенного, по відношенню до конкретної політико-територіальної організації публічної влади, типу. При цьому вплив на транснаціональні політичні, економічні та інші соціальні процеси повністю відсутній, або ж мінімальний;
- транснаціональні - наслідки корупціалізації публічно-владного алгоритму, які істотним чином впливають на зовнішньополітичне становище держави, зумовлюючи негативну трансформацію її атрибутивних характеристик.

До першої з виокремлених нами компонент соціальних деформацій корупційного типу слід віднести:

- *викривлення мети соціально-економічних реформ.* Як відзначає представник американської школи дослідження корупції С. Роуз-Акерман:

"Інтенсифікація корупційної активності зазвичай збігається у часі з процесами соціально-економічних та правових реформ, які проводяться владою. Тимчасовий стан аномії, що виникає внаслідок таких процесів зумовлює складність виявлення правопорушень, а отже можна стверджувати, що корупція та реформи йдуть пліч-о-пліч" [2, С. 185]. Послугуючись визначальним пріоритетом демократії – "захист прав та законних інтересів людини понад усе", вектор політичного процесу неодмінно постає перед необхідністю реформування окремих ланок державного апарату, що проявляється у численних модернізаціях, реорганізаціях тощо. Як відомо будь-яка соціальна реформа – це своєрідна відмова від усталеної на даний момент моделі організації суспільства на користь потенційно-ефективнішого, прогресивнішого концепту вирішення певних соціальних завдань. Визначення змісту реформи, як і засобів для її реалізації зазвичай здійснюється її ініціаторами, що і приховує корупційну пастку. Буденною в умовах сьогодення видається практика лобювання можновладцями власних фінансових, підприємницьких чи інших матеріальних інтересів, що загрожує не лише докорінною видозміною соціального алгоритму у певній сфері, але й потенційним колапсом усієї системи, у разі якщо інтегрована модель виявиться "нежиттєздатною". Зважаючи на наведені аргументи, будь-яка трансформація соціально-економічного ладу – потенційне середовище для корупційних зловживань, які призводять до підвищення рівня латентності корупційних правопорушень, вчинюваних у період організаційного дисбалансу, утворюють середовище для інтеграції індивідуальних інтересів можновладців у політичну площину з метою їх подальшої сатисфакції за рахунок державних активів, потенційно можуть переслідувати мету створення можливостей для службових зловживань у певній сфері реалізації державної влади тощо;

– *соціальну дестабілізацію*. "Корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починаючи із порушення службового обов'язку" [3, С. 121]. Соціальна система оптимізує ефективність власного функціонування за рахунок спеціалізації окремих її ланок, пропорційної диференціації повноважень та функціонування інституту перманентного контролю, котрі у своїй єдності повинні забезпечувати мінімізацію трансакційних витрат, пов'язаних з реалізацією конкретного соціального завдання. Корупція, як фактор дисгармонізації соціальних процесів нейтралізує засаду паритетності, яка є визначальною у контексті забезпечення оптимального функціонування усіх ланок державного апарату, призводить до надмірної концентрації владних повноважень у сфері відання окремих з них, що суперечить концепції "стримувань і противаг", призводячи до ще більших зловживань. На соціально-побутовому мікрорівні, корупція призводить до непропорцій-

ної стратифікації суспільства за майновим цензом, що з часом викликає ефект соціального обурення, проявами якого можуть виступати підвищення рівня злочинності, різноманітні заходи соціального супротиву (пікети, демонстрації, соціальні заворушення тощо), зневіра у ефективності державної влади. Отже, корупція, досягаючи біфуркаційної рівня власного розвитку призводить до краху цієї системи, в межах котрої існують її прояви, а отже корупцією можна ідентифікувати як явище соціально-економічної деструкції;

– *мінімізацію та криміналізацію економіки, фінансову дегенерацію держави, порушення засад ринкової самоорганізації.* Очевидним видається той факт, що внаслідок гіпертрофії частки недокументованих (корупційних) схем відбувається мінімізація загально-облікової фінансово-консолідаційної спроможності, що в подальшому призводить до дефіцитності державного бюджету. Зростання тіньової частини сектору підприємницької діяльності одночасно унеможливає реалізацію функції державного контролю за діяльністю її суб'єктів, призводячи до неконтрольованості господарської діяльності, а це, як відомо ключова запорука нехтування державними стандартами якості продуктованих суб'єктами господарської діяльності товарів та послуг. Корупція вчиняє істотний вплив і на механізми ринкової економіки, корелюючи ринкову кон'юнктуру за рахунок нейтралізації конкурентних базисів вартісної ідентифікації. Дана ситуація детермінується потенційною спроможністю окремих учасників конкурентного середовища до вступу у корупційні взаємодії з уповноваженими представниками державної влади з метою одержання комплексу преференцій у тендерних та приватизаційних процедурах, мінімізації конкурентного тиску з боку інших учасників ринку, шляхом неправомірного створення перешкод у процесі інтеграції останніх у ринкове середовище та у контексті їх подальшого господарського функціонування за рахунок корупційного використання адміністративного ресурсу. Втім, аналіз доктринальних досліджень фінансово-економічних наслідків корупції дає підстави виділити і дещо відмінну від стереотипної (деструктивної) концепцію розкриття суті останніх. Так, на думку Н. Лефа, корупція – це "засіб внесення конкуренції у ті галузі економіки, у яких за звичних обставин панує монополія, а отже корупція, у певному розумінні – своєрідна запорука ефективності функціонування економіки держави" [4, С. 167]. Такий підхід до розкриття сутності корупційних проявів виправдовує деструктивний потенціал даного феномену позитивними моментами, які у деяких випадках виступають метою корупційних дій. Однак слід наголосити на неприпустимості такої моделі інтерпретації корупції, оскільки такий підхід нівелює саму сутність режиму законності, пропагуючи актуальність неправомірної поведінки як допустимої та прийнятної, що вступає у дисонанс з самою сутністю інституту права;

- *аберація політичного дискурсу*. У внутрішньополітичному континенті корупція як фактор відхилення від легітимної конкурсної моделі заміщення вакантних посад у системі державної служби призводить до видозміни аутентичного вектору трансуб'єктивізації публічної влади. Оскільки населення держави виступає першоджерелом політичної влади, котру останнє за допомогою виборчих процедур делегує спеціально-створеним органам, непотичний підвид корупційних відносин реструктуризує дану модель, внаслідок чого нехтується аутентична воля первинного носія політичної влади. Субституція інтересів народу, які знаходять прояв у інтересах державної служби, меркантильними інтересами службових осіб - корупціонерів і становить фундаментальну сутність корупційних деліктів, приводячи до видозміни політичної моделі соціальної організації;

- *соціально-правова стагнація*. Кожен існуючий державний політичний лад характеризується наявністю властивих йому методик реалізації державної влади (своєрідних адміністративно-процедурних алгоритмів). Об'єктивним залишається факт надмірної бюрократизованості формалізованого алгоритму функціонування державно-владних інстанцій, що неодмінно тягне за собою наявність численних дефектів правових форм регламентації даного виду діяльності: колізій, правових прогалин, антиномій, надмірного обсягу дискреційних повноважень державних службовців тощо. Зазначені фактори є запорукою корупційного використання вказаних правових дефектів;

- *видозміна соціального архетипу*. Обставина загально-соціальної апатичності до корупційної проблематики викликає стереотипізацію корупційної поведінки у континенті прийнятих біхевіористичних моделей та поступово породжує негативні трансформації соціального архетипу, що потенційно може призвести до легалізації корупції на загальнодержавно-офіційному рівні;

- *негативні морально-психологічні тенденції*. Морально-психологічні наслідки корупції проявляються у тому, що даний феномен виступає потужним фактором деморалізації суспільства, деформації психології індивідів та соціальних груп, призводить до девальвації моральних цінностей суспільства, реструктуризує мотиваційний фон функціонування державних службовців. Корупція призводить до зневіри громадян у реальній функціональності держави у площині захисту їх інтересів, відтак державний апарат сприймається лише як комерційна структура, що функціонує за принципом "правий той у кого більше грошей".

Комплексність впливу корупції на соціально-правові, політичні та економічні процеси проявляється не лише на державному, але й на транснаціональному рівні. Наслідками корупції у цій площині виступають:

- *погіршення політичного іміджу держави на міжнародній арені*. Оскільки корупція - явище негативне, в ідеальному варіанті його рівень повинен перебувати в обернено-пропорційній залежності зі ступенем ефективнос-

ті державної влади. Високий рівень корупції свідчить про практичну нездатність держави забезпечити реалізацію обраного нею політичного вектору, вказує на безконтрольність соціально-економічних процесів, репрезентує домінацію тіньового сектору економіки над офіційним сегментом останньої. Пріоритетною виступає кооперація з тими державними утвореннями, які здатні до ефективної норморегуляції внутрішніх процесів, натомість високий рівень корупції – індикатор неефективності державної влади, який зменшує значимість конкретної країни на світовій політичній арені, дестабілізує її становище у світовому політичному середовищі, мінімізує ймовірність інтеграції останньої у економічно-вигідні транснаціональні проекти;

– *зниження інвестиційної привабливості національних об'єктів інвестування.* Як зазначає М. Н. Крейніна: "Для залучення інвестиційних ресурсів підприємство повинно відповідати низці характеристик, тобто бути інвестиційно привабливим. Формування інвестиційної привабливості підприємства (ІПП) необхідно для: забезпечення конкурентоспроможності продукції і підвищення її якості; структурної перебудови виробництва; створення необхідної сировинної бази для ефективного функціонування підприємств; вирішення соціальних проблем: інвестиції необхідні для забезпечення ефективного функціонування підприємств, їхнього стабільного стану й у зв'язку з цим вони використовуються для досягнення подальшого розширення і розвитку виробництва; відновлення основних виробничих фондів; підвищення технічного рівня праці і виробництва та ін." [5, С. 256]. Для мікроекономічного рівня господарської діяльності оптимальною видається методика ідентифікації інвестиційної привабливості підприємства, запропонована А. П. Гайдучьким, який зазначав, що "... інвестиційна привабливість підприємства (ІПП) – це його інтегральна характеристика як об'єкта майбутнього інвестування з позиції перспектив розвитку (динаміки обсягів продажу, конкурентоспроможності продукції), ефективності використання ресурсів і активів, їхньої ліквідності, стану платоспроможності і фінансової стійкості, а також низки неформалізованих показників (професійні здібності керівництва, галузева та регіональна приналежність підприємства, стадія життєвого циклу, добросовісність підприємства як партнера)" [6, С. 120]. Однак дослідником, на нашу думку не було враховано того факту, що на рівень інвестиційної привабливості конкретного об'єкта також впливає такий феномен як "середньоблікове значення трансакційних витратів", які, у тому числі включають "корупційні відкати" для одержання права на здійснення інвестування. Комплекс корупційних витратів збільшує загальний обсяг фінансових втрат інвестора, зменшуючи при цьому загальний обсяг прямих інвестицій у об'єкт інвестування;

– *стопорення добросовісної конкуренції між учасниками міжнародно-економічної взаємодії.* Негативні прояви корупційного впливу прослідко-

вуються і в межах міжнародного ринкового середовища, набуваючи форми фактора дестабілізації засад конкурентної взаємодії учасників світового ринку. "Корупція наносить багатомільярдні збитки міжнародній торгівлі, американські фірми-експортери стверджують, що вони часто програють вигідні контракти через те, що відповідно до закону не мають права платити хабарі закордонним чиновникам. Натомість, в більшості країн ОБСЄ дача хабарів іноземним партнерам не заборонялася, більше того, суми не документованих платежів могли бути списані з доходу при сплаті податків. Наприклад, у німецьких корпорацій такі витрати становили близько 5,6 млрд. дол. в рік [7]. Ситуація змінилася тільки в кінці 1997 р., коли країни-учасники ОБСЄ підписали "Конвенцію про боротьбу з дачею хабарів іноземним державним посадовим особам при здійсненні міжнародних ділових операцій" [8, С. 10]. На виконання конвенції протягом подальших років були прийняті закони, що забороняють явним чином національним компаніям давати хабарі потенційним партнерам, незалежно від їх підпорядкування.

Незважаючи на очевидну протиправність та формальну заборону корупційних дій, вчинюваних деякими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою набуття статусу контрагентів у комерційно-вигідних для них торговельних правовідносинах, корупційна практика й надалі залишається одним з найефективніших методів лоялізації іноземних партнерів та широко використовується у міжнародній діловій практиці, що, у свою чергу призводить до витіснення "законслухняних" суб'єктів господарювання з ринкового середовища, наслідком чого є істотне погіршення загально-ринкової кон'юнктури.

Висновок. Таким чином, враховуючи наведені фактори, можемо безсумнівно констатувати дуалістичність рівнів прояву наслідків буття корупційного феномену у макросоціальному середовищі, деструктивний вплив котрих проявляється як на окремих загальнодержавних, так і на транснаціональному рівнях.

Використана література:

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії [Текст] : монографія / М.І. Мельник. - К. : Атіка, 2001. - 304 с.
2. Роуз-Аккерман Корупция и государство. Причины, следствия, реформы / Съюзен Роуз Аккерман. - 2-е изд. - М.: Логос, 2010. - 336 с.
3. Мельник М. І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / Микола Іванович Мельник. - К.: Юридична думка, 2004. - 400 с.
4. Leff N. Economic development through bureaucratic corruption, American Behavioral Scientist, 8(2):8-14. - 1964. - 234 p.
5. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент. Учебное пособие / М. Н. Крейнина. - М.: Издательство "Дело и Сервис", 1998. - 304 с.

6. Гайдуцький А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки / А.П. Гайдуцький // Економіка і прогнозування. - 2004. - № 3. - С. 119-128.

7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.fas.org/irp/congress/1998_rpt/e105-19.htm

8. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд. М. І. Камлик та інші. - К.: Школяр, 1999. - 480 с.